

بررسی جلسات استماعی دیوان بین‌المللی دادگستری درباره اسرائیل

در گفت‌وگو با محمدهادی ذاکر حسین، عضو هیأت علمی دانشگاه تهران

دیپلماسی عدالت خواهانه ایران در «لاهِه»

سیاست خارجی

در میانه یکی از پرتشن‌ترین بحران‌های انسانی معاصر، دیوان بین‌المللی دادگستری (ICJ) در لاهه هلند این هفته میزبان جلسات استماعی است که هدف آن روشن کردن تعهدات حقوقی رژیم اسرائیل در قبال مردم فلسطین است؛ بویژه در سرزمین‌های اشغالی مانند غزه و کرانه باختری. این نشست که از روز دوشنبه ۲۸ آوریل (۸ اردیبهشت) آغاز شده، قرار است طی پنج روز متوالی ادامه یابد. در این جلسات، هیأت قضایی متشکل از ۱۵ قاضی بین‌المللی، سخنان نمایندگان ده‌ها کشور و سازمان‌های حقوق بشری را استماع می‌کند. هدف نهایی، ارائه یک نظر مشورتی حقوقی به سازمان ملل متحد درباره ایجاد مسئولیت‌های اسرائیل بویژه از منظر قوانین بشردوستانه بین‌المللی است. نمایندگانی از کشورهایی چون آمریکا، فرانسه، روسیه، مجارستان، اندونزی، ترکیه، اردن، کویت و لوکزامبورگ در این رویداد حضور فعال دارند. کاظم غریب‌آبادی، نماینده جمهوری اسلامی ایران نیز روز گذشته با قرائت بیانیه‌ای صریح، سیاست‌های رژیم صهیونیستی را «مصادق بارز جنایت نسل‌کشی، جنایت جنگی و جنایت علیه بشریت» توصیف کرد. او خواستار اقدام قاطع و مسئولانه جامعه جهانی در قبال فجایعی شد که این روزها در غزه و کرانه باختری در جریان است. «ایران» در گفت‌وگو با محمدهادی ذاکر حسین، استاد دانشگاه تهران به بررسی روند حقوقی جاری دیوان لاهه درباره نسل‌کشی اسرائیل و دیپلماسی حقوقی جمهوری اسلامی ایران در این دادگاه پرداخته است.

هدف اصلی درخواست رأی مشورتی از دیوان بین‌المللی دادگستری درباره اقدامات اسرائیل در سرزمین‌های اشغالی چیست و چه اثر حقوقی دارد؟

در دسامبر ۲۰۲۴، مجمع عمومی سازمان ملل متحد از دیوان بین‌المللی دادگستری، مستقر در لاهه هلند و به عنوان رکن قضایی سازمان ملل، درخواست کرد که یک نظر مشورتی صادر کند. بر اساس این درخواست، دیوان باید به این پرسش پاسخ دهد که «مسئولیت‌های رژیم اسرائیل در قبال نهادهای وابسته به سازمان ملل و سایر سازمان‌های بین‌المللی که فعالیت‌های بشردوستانه و امدادی در سرزمین‌های اشغالی فلسطین دارند، چیست؟» این پرسش ناظر به واقعیت‌های میدانی در نوار غزه مطرح شده است؛ جایی که اسرائیل پس از جنگ اکتبر ۲۰۲۳، در راستای پیشبرد سیاست‌ها و خط‌مشی نسل‌کشانه خود علیه ملت فلسطین، اقدام به محروم‌سازی ساکنان غزه از دسترسی به مایحتاج زندگی و ایجاد مانع در مسیر ورود امدادهای بشردوستانه کرده است. بر اساس موازین حقوق بین‌الملل، محروم‌سازی غیرنظامیان در زمان جنگ و مخاصمات مسلحانه از دسترسی به نیازهای اساسی زندگی از جمله آب، غذا، دارو، تجهیزات پزشکی، سوخت و برق، مصادق نقض

حقوق بشردوستانه محسوب می‌شود و می‌تواند به آستانه جنایت جنگی برسد. این گونه اقدامات، در صورتی که با نیت و الگوهای مشخص انجام گیرد، ممکن است به عنوان جنایت نسل‌کشی نیز شناخته شوند. به عبارت دیگر، اگر رژیمی مانند رژیم اسرائیل به‌گونه‌ای شرایط زندگی را برای مردم غزه طراحی و تحمیل کند که آنها به‌تدریج از مایحتاج ضروری محروم شده و در معرض مرگ تدریجی قرار گیرند، این اقدام می‌تواند با احراز سایر شرایط لازم، مصادق جنایت نسل‌کشی تلقی شود. دیوان بین‌المللی دادگستری در حال حاضر مشغول طی مراحل رسیدگی و ارائه پاسخ به این پرسش مهم است.

دیوان چگونه می‌تواند رأی مشورتی خود را به مستند حقوقی برای افزایش فشار بین‌المللی بر اسرائیل تبدیل کند؟

دیوان بین‌المللی دادگستری طبق رویه‌ای که دارد، نظرات بازنگران بین‌المللی از جمله دولت‌ها و سازمان‌های بین‌المللی علاقه‌مند را اخذ می‌کند و سپس با جمع‌بندی این دیدگاه‌ها، به سوآلی که نزد آن مطرح شده است، پاسخ خواهد داد. در حال حاضر، این روزها در مقر دیوان در لاهه هلند، قضاات دیوان در حال استماع نظرات دولت‌هایی

رأی دیوان، که دیر یا زود طی هفته‌ها و ماه‌های آینده صادر خواهد شد، تنها بخشی از یک پازل کلی‌تر است. این

پازل همزمان با جنگ نظامی در غزه پس از اکتبر ۲۰۲۳، به عنوان بخشی از جنگ حقوقی علیه رژیم اسرائیل شکل گرفته و دیوان بین‌المللی دادگستری در این میان، نقش پررنگ و پیششاری را ایفا می‌کند

هستند که تمایل خود را برای ارائه دیدگاه‌هایشان اعلام کرده‌اند تا نظرات خود را با دیوان به اشتراک بگذارند. باید توجه داشت که رأی دیوان، که دیر یا زود طی هفته‌ها و ماه‌های آینده صادر خواهد شد، تنها بخشی از یک پازل کلی‌تر است. این پازل همزمان با جنگ نظامی در غزه پس از اکتبر ۲۰۲۳، به عنوان بخشی از جنگ حقوقی علیه رژیم اسرائیل شکل گرفته و دیوان بین‌المللی دادگستری در این میان، نقش پررنگ و پیششاری را ایفا می‌کند. در حال حاضر، دیوان در ارتباط با مجاری فلسطین و جنایات گسترده و سازمان‌یافته رژیم اسرائیل، در پرونده‌های مختلفی ورود کرده و در یکی دو سال اخیر، بویژه پس از اکتبر ۲۰۲۳، اقداماتی را انجام داده است. اولین اقدام، رسیدگی به شکایت دولت آفریقای جنوبی علیه رژیم اسرائیل بود. این شکایت به دلیل نقض تعهدات برخاسته از کنوانسیون منع نسل‌کشی مطرح شد و رژیم اسرائیل متهم شد که تعهدات خود مبنی بر عدم ارتکاب نسل‌کشی و پیشگیری از آن را نقض کرده است. اقدام دیگر دیوان بین‌المللی دادگستری، صدور یک رأی مشورتی در سال گذشته در ارتباط با اسرائیل بود. این رأی در پاسخ به پرسش و استکار عمل مجمع عمومی سازمان ملل صادر شد و موضوع آن بررسی پیامدهای حقوقی اشغال

بشر

به مشروعیت‌زدایی از رژیم صهیونیستی کمک کند. این روند باعث می‌شود که توجیهات، دفاعیات، سفیدشویی و روایت‌سازی‌های رژیم نقش بر آب شود. از سوی دیگر، حقانیت ملت فلسطین و قربانی بودن و بزه‌دیده بودن آنان نیز توسط مراجع بین‌المللی مورد تأیید و تأکید قرار گیرد. مجموع این عوامل می‌تواند فشارهای بین‌المللی بر رژیم اسرائیل را برای توقف ماشین کشتار افزایش دهد و موجب تشدید انزوای سیاسی آن در سطح جهانی شود.

حضور و موضع‌گیری ایران در جلسه استماع دیوان چگونه می‌تواند بر مشروعیت بین‌المللی و اعتبار حقوقی مواضعش در قبال مسأله فلسطین تأثیر بگذارد؟

دولت جمهوری اسلامی ایران، وزارت امور خارجه و دستگاه سیاست خارجی و دیپلماسی ما، به‌صورت فعالانه در روند جاری مشارکت داشته‌اند. هم یک نظر کتبی از پیش ثبت کرده‌اند و هم در مرحله اظهارنظر شفاهی شرکت داشته‌اند؛ به‌گونه‌ای که نماینده دولت ایران، معاون حقوق بین‌الملل وزارت امور خارجه، بیانیه‌ای مناسب و قابل توجه را، در دادگاه، در دیوان، قرائت کرد. این اقدام حقیقتاً شایسته تقدیر است. در گذشته، دیپلماسی حقوقی و عدالت‌خواهانه ما، بویژه در موضوع فلسطین، به‌رغم وجود ظرفیت‌ها و الزامات حقوقی قابل توجه، چندان فعال نبود. با وجود

اصل حمایت از مستضعفان جهان و قانون الزام دولت به حمایت از ملت فلسطین (مصوب سال ۱۳۸۷) که وزارت امور خارجه را موظف می‌کرد از سازوکارها و مراجع بین‌المللی برای پیگرد جنایات رژیم صهیونیستی استفاده کند، متأسفانه در گذشته از این ظرفیت‌ها بهره کافی گرفته نمی‌شد و ترک‌فعل‌ها و کم‌کاری‌های زیادی وجود داشت. اما اکنون این مسیر تغییر جهت داده و آن گذشته‌ای که در آن کم‌کاری‌ها و بی‌عملی‌های حقوقی سابق در حال رفع و اصلاح‌اند. در همین زمینه، به‌عنوان نمونه، در سال ۲۰۲۴، دیوان بین‌المللی دادگستری رأی مشورتی درباره ساخت دیوار حائل در مناطق اشغالی صادر کرد. اما در این زمان دولت ایران مطلقاً مشارکت نکرد؛ که این خود نوعی بی‌عملی غیرقابل توجیه بود. در سال ۲۰۲۴، اگرچه دولت ایران در مرحله ثبت مشارکت نداشت، اما در مرحله شفاهی حضور یافت. امسال، در سال ۲۰۲۵، گامی فراتر برداشته شد و وزارت امور خارجه هم در مرحله کتبی و هم در مرحله شفاهی، مشارکت فعالی داشت.

این روند تصاعدی و رو به جلو، که ناظر به جریان گذشته نیز هست، قطعاً قابل تقدیر است و باید مورد حمایت قرار گیرد. امید است که این اقدامات به یک رویکرد مقطعی محدود نشود، بلکه تبدیل به رویه‌ای مستمر و بخشی از یک سیاست و خط‌مشی جدید برای فعال‌سازی دیپلماسی عدالت‌خواهانه و حقوقی جمهوری اسلامی ایران شود.

نماینده ایران در لاهه در اعتراض به کارنامه سیاه نسل‌کشی اسرائیل مطرح کرد

درخواست اقدام فوری نهادهای جهانی علیه اشغال

کاظم غریب‌آبادی، معاون حقوقی و بین‌الملل وزارت امور خارجه ایران در جلسه روز گذشته دیوان بین‌المللی دادگستری در لاهه با زبانی صریح و مستند، جنایات رژیم صهیونیستی در غزه و کرانه باختری را افشا کرد. غریب‌آبادی سخنانش را با تأکید بر جایگاه دیوان بین‌المللی دادگستری آغاز کرد: «نهادی که به گفته او، در برابر آزمون دفاع از حق حیات یک ملت در حال نابودی قرار گرفته است. او رژیم اسرائیل را فاقد مشروعیت دانست و بار دیگر بر موضع اصولی جمهوری اسلامی ایران در عدم شناسایی آن تأکید کرد. غریب‌آبادی سپس با استناد به شواهد میدانی و گزارش‌های رسمی سازمان ملل، از فاجعه انسانی بی‌سابقه‌ای در نوار غزه سخن گفت: «از اکتبر ۲۰۲۳ تاکنون، بیش از ۵۲ هزار فلسطینی به شهادت رسیده‌اند و بالغ بر ۱۳۳ هزار نفر مجروح شده‌اند.» وی با لحنی هشدارآمیز گفت: «فرصت برای جلوگیری از این نسل‌کشی عظیم به سرعت در حال دست رفتن است.» او در ادامه به جزئیات بحران نیز اشاره کرد و گفت: «از ۲ مارس ۲۰۲۵ هیچ کمکی به غزه وارد نشده، داروها رو به پایان است، شبکه‌های آبرسانی و حتی امدادگران نیز هدف حمله قرار گرفته‌اند.» مقام ایرانی این وضعیت را نه فقط یک بحران، بلکه تحقق عینی نسل‌کشی دانست. با استناد به کنوانسیون چهارم ژنو و مقررات ۱۹۰۷ لاهه، غریب‌آبادی تأکید کرد: «رژیم صهیونیستی نه تنها به عنوان یک اشغالگر وظایف قانونی خود را زیر پا گذاشته، بلکه با ممانعت عامدانه از ارسال کمک‌های انسانی، مرتکب نقض فاحش حقوق بین‌الملل شده است.» نماینده ایران در لاهه به تفصیل موارد متعددی از نقض حقوق بشر را برشمرد: از کشتار جمعی غیرنظامیان، تخریب شبکه‌های آب، قطع غذا و دارو تا فروپاشی نظام سلامت. به گفته او، این اقدامات نه فقط جنایاتی علیه یک ملت، بلکه خیانتی به اصول بنیادین بشریت است. معاون وزیر امور خارجه ایران در پایان با استناد به رأی مشورتی دیوان در سال ۲۰۰۴ درباره دیوار حائل، از تمامی دولت‌ها و نهادهای بین‌المللی خواست هر گونه همکاری با رژیم صهیونیستی را متوقف کنند و در اقدامی هماهنگ، برای پایان دادن به وضعیت نامشروع در فلسطین وارد عمل شوند. غریب‌آبادی بیانیه ایران را «اسندی تاریخی از مظلومیت یک ملت و خیانت جامعه جهانی به اصول حقوق بشر» خواند. او تأکید کرد: «جمهوری اسلامی ایران همچنان بر حمایت بی‌قید و شرط از آرمان فلسطین پایبند است و این موضع، نه یک موضع سیاسی، بلکه یک مسئولیت اخلاقی و انسانی است.»

وزیر امور خارجه برنامه پیش روی تیم مذاکره کننده را اعلام کرد

جمعه دیدار با اروپایی‌ها، شنبه گفت‌وگو با آمریکا

مانده‌اند، باید تا تابستان تصمیم بگیرند؛ بازگرداندن تحریم‌هایی که ۱۰ سال پیش لغو شد، در گرو تعهداتی است که ایران بپذیرد.»

پاسخ تهران به مواضع ادعایی اروپا

این تهدیدات با واکنش فوری ایران مواجه شد. امیرمسعود ابروانی، نماینده دائم ایران در سازمان ملل در نامه‌ای به شورای امنیت، اظهارات فرانسه را مصادق «اعمال زور سیاسی و اقتصادی» خواند و گفت: «تهدید به تحریم‌های ویرانگر، نقض صریح منشور ملل متحد و خلاف اصول حقوق بین‌الملل است.» او افزود: «کشوری که خود در اجراء تعهداتش قصور کرده، نمی‌تواند به حقوق ناشی از همان توافق استناد کند. چنین اقدامی از نظر حقوقی معذرت‌ناپذیر و بی‌اساسی می‌باشد.» او با نزدیک شدن به مذاکرات رم و گفت‌وگوهای شنبه با آمریکا، چشم‌انداز پیش‌رو بیش از هر زمان دیگری پیچیده شده است. ایران در مسیر تأکید بر تردید و تقابل ایستاده، ایران در مسیر تأکید بر حقوق هسته‌ای‌اش گام برمی‌دارد و واشنگتن به دنبال توافقی است که هم کارآمد باشد و هم قابل فروزش به مخاطب داخلی. نشست رم ممکن است آخرین فرصت اروپا برای بازبینی نقشش در فرآیندی باشد که دیگر بدون آن هم در جریان است.

گزارش

تهران و سه قدرت اروپایی طرف توافق هسته‌ای قرار است یک بار دیگر در پایتخت ایتالیا دیدار کنند؛ آن هم تنها ۲۴ ساعت پیش از دور جدید مذاکرات غیرمستقیم میان ایران و ایالات متحده. سیدعباس عراقچی، وزیر امور خارجه ایران، روز گذشته در حاشیه جلسه هیأت دولت از برگزاری این نشست خبر داد و با اعلام تداوم گفت‌وگوها با تروئیکای اروپایی، صراحتاً به افول جایگاه آنها در روند مذاکرات اشاره کرد. او گفت: «سه کشور اروپایی به دلیل سیاست‌های نادرست‌شان، نقش کم‌رنگ‌تری پیدا کرده‌اند. اما ما مایل به حذف آنها از روند نیستیم. برای همین دور بعدی مذاکره را در رم برگزار می‌کنیم.» اگرچه مسیر مذاکره با اروپا همچنان با است، اما مذاکرات مجوری اکنون در خط تهران-واشنگتن جریان دارد. او همچنین با تأکید بر اینکه ایران به هیچ وجه به مذاکرات فرسایشی تمایلی ندارد، تصریح کرد که «نه ما و نه طرف آمریکایی به دنبال اتلاف وقت نیستیم.»

خط قرمزهای هسته‌ای و نقش آژانس

وزیر امور خارجه درباره حدود مجاز غنی‌سازی اورانیوم، با صراحت تأکید کرد که مواضع جمهوری اسلامی در این زمینه کاملاً روشن و بدون ابهام است. او گفت: «خط قرمزهای ایران شفاف است و ما آنها را به طرف آمریکایی منتقل کرده‌ایم.» این سخنان، اشاره به موضع اصولی تهران در قبال برنامه هسته‌ای‌اش است؛ موضعی که همواره بر حق ایران برای بهره‌گیری صلح‌آمیز از انرژی هسته‌ای تأکید دارد. اما در عین حال نسبت به عبور از مرزهای مشخص شده در توافق‌های بین‌المللی هشدار می‌دهد. منظور از «خط قرمز» در اینجا، بویژه توقف اصل غنی‌سازی است؛ مرزی که پافشاری طرف مقابل برای عبور از آن، جایی برای مذاکره باقی نخواهد گذاشت.

عراقچی با اعلام تداوم گفت‌وگوها با تروئیکای اروپایی، صراحتاً به افول جایگاه آنها در روند مذاکرات اشاره کرد. او گفت: سه کشور اروپایی به دلیل سیاست‌های نادرست‌شان، نقش کم‌رنگ‌تری پیدا کرده‌اند. اما ما مایل به حذف آنها از روند نیستیم